

I. Dünya Savaşı ve Sonrası Trabzon Vilayeti ve Pontos Sorunu (09-04-2016)

Anadolu'dan Rumların Radikal Temizliği, A'dan Z'ye 1923 Mübadelesi ve 1964'te Tamamlanması (B. Oran)

Zehirli olmak şartıyla, sofranın muhteviyatı:

- 1) Ordövrler: Genel baskılar (42/1'den "feragat", kampanyalar, Ekim 1930'un ihlali, İmroz-Bozcaada, şehir dışına çıkış yasağı, Ecanip Defteri, Yirmi Kur'a, Heybeliada, Soy Kodu.);
- 2) Ara sıcaklar: **1942** Varlık Vergisi, **1955** Pogromu (pogromun tarifi), **36 Beyannamesi** (bunların üçü de tüm GM'ler)
- 3) Ana yemekler: Rumların etno-dinsel temizliği temel tarihler: **1923 ve 1964.**

1923 Mübadelesi

- 1) **Yapıldığı Ortam:** İmparatorluk'tan Ulus-devlete ("national state" değil, "nation-state") geçiş dönemi. Her iki ülke için de. (imparatorluk ve ulus-devlet tanımları)
- 2) **Nasıl Ortaya Çıktı? Kimler istedi:** Curzon, Nansen'in bir rapor okuyacağını söyledi: "Barış için azınlıklar meselesinin halli".
  - a) **Esas** isteyen İng. idi.
  - b) **Yun.** Adam yerleştirmek için (nüfusunun dörtte birini almış). Bugün 80 milyonluk tc'ye 2,5 milyon geldi de ölüyoruz.
  - c) **Türkiye.** R. Nur teklif gelince inanmadı. a) Patrikhanenin işbirliği anıları taze, b) Batı hep gayrimüslimleri alet etmiş, c) L'daki hakların sahiplerini azaltmak, d) Ama en önemlisi: ulus-devlet kuracak.

Venizelos İst Rumlarının kalmasını istiyordu (megali idea+Aynaroz sorunu). Türkiye zorunluluğu şart koştu.
- 3) **Teknik Bilgiler: Metin.** L'daki 18 metin arasında ilk ikiden biri. İlk 2 maddesiyle 2 acılı grup yarattı:

- a) **Madde 1:** Kural, göçmenler yarattı: Türk topraklarına yerleşmiş **Rum Ortodoks** dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş **Müslüman** dininden Yunan uyruklarının... zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbiri, bu hükümetlerin izni olmadan geri dönüp yerleşemez.
- b) **Madde 2:** İstisna, ulusal azınlıklar yarattı: Mübadelenin dışında tutulacaklar (**etabliler**):
  1. İstanbul'da oturan **Rumlar** [tc vatandaşı olmayanlar ve Ortodoks olmayanlar dahil] (1912 Belediye sınırları içinde 1918'de önce yerleşmiş etabliler) (sonra, L. Antlaşması md. 14'le İmroz ve Bozcaadalılar da buna eklendi) (y. 120.000) ("Turco Sporos")

Bunların ikisi de bütün menkul mallarıyla gittiler, gayrimenkulleri takas edildi.

2. B. Trakya'da oturan **Müslümanlar**. (y. 120.000) ("Yarı Cavır")

4) **Mübadelenin Sonucu**: 355.635 Müslüman T'ye, 189.916 Rum Ortodoks Y'a (+ önceden 1 milyon mülteci) mübadele edildi. Çapaklar ancak 1930'da halledildi.

"Ara sıcaklar" (bütün Gayrimüslimlere)

1) **1942 Varlık Vergisi**

- 1915'ten sonra ikinci büyük Müslüman **sermaye birikimi** olayı
- Sonuçta **Gayrimüslimler Müslümanların 10 katı, Dönmeler de 2 katı** kadar vergi ödediler. Nüfusun binde 55'inden verginin yüzde 20'si istenmiş oldu.
- Ödeyemeyenler, tümü gayrimüslim ve çoğu Musevi olmak üzere, 1400 yükümlü **Aşkale** (Erzurum) çalışma kampına taş kırmaya gönderildi. Bunun üzerine, ödeme süresini kaçırma korkusuna kapılan yükümlüler, taşınmaz fiyatlarının hızla düştüğü bir ortamda işyerlerini, evlerini ve hatta şahsi eşyalarını sattılar. Alıcıları, savaş içinde sermaye birikimi yapmış Müslüman tüccar ve Anadolu lu eşraf oldu.

2) **1955 Pogromu**: Meskenlerin, kiliselerin, mezarlıkların tahribi, ırza geçmeler, ölümler. (Kıbrıs meselesinin etkisi; Derin Devlet operasyonu)

3) **1936 Beyannamesi Uygulaması** (1970→): Gayrimüslim vakıf mallarının gaspı. ("Türk [LAHASÜMÜT] olmayanlar"...))

1964 Sürgünü ve Gizli Kararnamesi

1964 Sürgünü

- Bahanesi**: Kıbrıs meselesinin ilişkileri zehirlemesi sonucu. Rum göçüne 1955 değil, esas 1964 sebep oldu.
- Kamuoyunda durum**: Kıbrıs olaylarının başlamasıyla birlikte, **Türk kamuoyunun** dikkati Patrikhanenin, Rum azınlığın ve Türkiye'de ikamet eden Yunan vatandaşlarının üzerine çekildi. "Vatandaş Türkçe konuş" kampanyaları ve basında Rum azınlığın zenginliğine ilişkin yazılar, Türk kamuoyunda Rum kökenlilere karşı düşmanlık havası doğurdu.
- Devletin Tutumu**: Kıbrıs'a asker çıkarma yapılamayacağı anlaşıldıktan sonra, Yunanistan'ı Kıbrıs konusunda ödün vermeye zorlamak için Ankara elinde bulunan kozları gözden geçirdi.
  - Öncelikle **Patrikhane'nin** sınır dışı edilmesi düşünüldü
  - Ama (kabine toplantısında) bunun uluslararası tepki çekeceği ve Yunanlılarca olumlu bile karşılanabileceği göz önünde tutularak

vazgeçildi. Bunun üzerine dikkatler **Türkiye'deki Yunan vatandaşlarına** çevrildi. Bunlar, Osmanlı'daki Rumlar. 1930 Antlaşmasıyla legalize olmuşlar.

4) **Yöntem:** 1964'te Türkiye'de, 30 Ekim 1930'da imzalanmış olan ikamet, Ticaret ve Seyrisefain Antlaşmasına uygun olarak iş ve aile kurmuş bulunan 2.990'ı Batı Trakyalı olmak üzere toplam **12. 724 Yunan vatandaşı** yaşamaktaydı. Bunların neredeyse tamamı, **TC vatandaşlığına geçmemiş Rumlardı.**

a. Türkiye, **16 Eylül 1964'te** 1930'u tek taraflı olarak bir kararnameyle feshetti. Antlaşmanın 36. Maddesine göre, fesih kararının uygulanmasına 6 ay sonra başlanması gerekiyordu.

b. Ama Türkiye, ülke savunması ve genel güvenliği ilgilendiren konularda ithalat ve ihracatta iki ülkenin birbirlerine tanıdıkları ayrıcalıkların kaldırılabilceğini belirten 16. Maddeye dayanarak, uygulamayı hemen başlattı.

Zararlı faaliyette buldukları belirlenen **997** kişi 6 aylık süre beklenmeden sınır dışı edildi. Antlaşmanın yürürlükten kalkmasından sonra **7.603** Yunan vatandaşı sona eren ikamet süreleri yeniden uzatılmadığı için Türkiye'yi terk etmek zorunda kaldılar. Bu kişilere daha sonra da Türkiye'ye girmeleri için vize verilmedi. **1.134** Yunan uyruklunun ise, yaşlılık, hastalık, eğitim gibi nedenlerle ve insani gerekçelerle kalmalarına izin verildi.

5) **Sonuç olarak 8.600** Yunan uyruklu kişi Türkiye'den ayrılmak zorunda kaldı. 200 TL karşılığı para ve içinde kıymetli şey olmayan 1 bavulla. Fakat bunların birçoğu Türk uyruklu Rumlarla evlenmiş oldukları için, gerek ailevi nedenlerle, gerekse ülkede egemen olan Rum karşıtı hava ve baskılar dolayısıyla **Türk uyruklu Rumlar da ülkeden ayrıldılar.**

Genel hava **Gökçeada ve Bozcaada** Rum azınlığını da etkiledi. Yarıaçık **cezaevi** kurmak ve **devlet üretim çiftliği** açmak için yapılan kamulaştırmalar, **kolonizasyon** bu adalardaki Rum azınlığın Yunanistan'a göç etmesiyle sonuçlandı. 2000'lerin başında Türkiye'de Rum azınlığın sayısı **1500-2000'e** kadar düşecektir.

1964 Gizli Kararnamesi

1) Yunan uyrukluların Türkiye'den çıkarılmasından sonra **2 Kasım 1964'te** 6/8301 sayılı "gizli" bir kararnameyle bu kişilerin Türkiye'deki taşınmaz malları üzerindeki her türlü **devir işlemleri durduruldu** ve bu taşınmaz mallardan elde ettikleri **gelirler bloke edildi.**

2) Sadece İstanbul'da yaşayanların geçimlerini sağlayacak şekilde her yıl gereksinime göre bir miktar gelirleri serbest bırakılıyordu. Çok sayıda Yunanlıyı ekonomik açıdan mağdur eden bu uygulamanın sona erdirilmesi için **5 Şubat 1988'e yani Davos** sonrasına dek beklemek gerekecektir.

SONUÇLAR

Azınlıklar Açısından:

- Katırlar tepişir, otlar ezilirmiş. İki ulus-devlet tepişti, azınlıklar ezildi. Daima “öteki”, kanser hücresi muamelesi gördüler.
  - o **Gidenler**: Turco Sporos ve Yarı-Cavır
  - o **Kalanlar**: İkinci sınıf ve Beşinci Kol vatandaşı: Azınlıklar
- (Yunanistan; İstanbul Rumları ile B. Trakyalıları, İmroz-Bozcaada Rumları ile 12 Ada Türklerini paralel tuttu. Mesela 1964 Sürgünü üzerine Onikiadalar'da yaşayan Türk uyrukluları sınır dışı etmeye başladı. Türkiye'nin 1.134 Yunan uyruklu kişiyi insani nedenlerle sınır dışı etmeyi durdurma kararı alması üzerine, Yunanistan da Rodos'ta ikamet eden 500 kadar Türk uyruklunun kalmasına izin verdi.)

İki Devlet Açısından Herşeyden önce: Çatışma

- Rumlar daha çok çekti, çünkü:
  - o Türk ulus-devleti Yunan ulus-devletinden daha güçlüydü. B. Trakya'nın fazla azalmamasının bir sebebi buysa,
  - o diğer sebebi köylü toplumunun toprağına bağlı olması, şehirlinin ise daha kolay terk etmesi.
- 1923 ne de olsa karşılıklıydı. Ama 1964 ve “ara sıcaklar” öyle değildi.
- 1923, Yunanistan toplumu için genelde olumlu sonuçlar doğurdu: Gelenler genelde burjuvaydı, köylüleri ise halı vs. gibi zanaatlara sahiptiler. Türkiye'ye ise genelde köylüler geldi. Bağları söküp tütün diktiler...
- Türkiye'nin 1964 uygulamalarının uzun vadeli sonuçları ülke için çok olumsuz oldu.
  - o Rum azınlığın göçü Lozan'da kurulmuş olan **sayısal dengeyi** sona erdirdi. Yunanistan bundan sonra Batı Trakyalı Müslüman Türk azınlığa yönelik baskı politikalarını daha rahat uygulayabildi. Nitekim, 1967'de iktidarı ele geçiren Albaylar Cuntası döneminde, genel politikaya paralel olarak ve özellikle de yeniden başlayan Kıbrıs olaylarından sonra bu azınlığa ait topraklar kamulaştırıldı, Papagos kanunu kaldırıldı, jandarma baskısı artırıldı, her Kıbrıs bunalımı çıktığında Türk köyleri askeri ablukaya alındı.
  - o Türkiye için esas sonucu: (Gayrimüslim temizliğinin sonucu)
    - Sanayi devriminin minimum **yarım asır** gecikmesi.
    - **Laik toplumun** fevkalade zorlaşması (Sünni Müslüman çoğunluk + Alevilerin dışlanması).
    - Çoksesli toplumun sona ermesi.

Konferans notlarına gelen sorulardan, en sondaki üç hususun biraz açıklanması gerektiğini anladım. Tabii ki konferansta açmışım ama, burada da ekleyeyim:

1) Osmanlı'daki tek burjuvazi Gayrimüslimler idi. Sadece sermaye bakımından değil. Aynı zamanda işbilgisi (know-how) ve kültür bakımından. Dolayısıyla, bunların "temizlenmesi" Türkiye sanayi devrimini en az yarım yüzyıl geciktirdi. 1915 Kıyımı'nda Ermeni malları, 1942

Varlık Vergisi'nde de Gayrimüslim malları devlet terörü ve "kanuni gasp" yoluyla Müslüman tüccara transfer edildi ama, işbilgisi ve kültür aynı yöntemle edinilemiyordu... 2) Gayrimüslimler etno-dinsel temizliğe uğratılınca, TC'de laik toplumu kurmak fevkalade zor hale geldi. Çünkü laiklik, ancak dinlerin ve mezheplerin rekabet halinde oldukları toplumlarda mümkündür (Avrupa'daki Katolik-Protestan rekabeti gibi). Gayrimüslimleri atınca ve Alevileri dışlayınca, Sünni Müslümanlık devletin karşısına monoblok bir heyula gibi dikildi. Ne kadar Kemalist devlet tarafından ezilse de, sonunda devlete hakim oldu. Böyle kalacağını sanmam çünkü ırmağın akış yönüne aykırı, ama anlık durum budur. 3) Gayrimüslimler temizliğe uğratılınca, TC'de demokrasiyi kurmak da fevkalade zor hale geldi. Çünkü demokrasi, ancak farklı kültürlerin oluşturduğu çok -sesli bir ortamda gelişebilir. Türkiye'de Hanefi-Sünni-Müslüman-Türk (HASÜMÜT) kültürü tek başına egemen olunca, demokrasi de çok güçleşti; şu anda (Erdoğan'ın kişiliğinin yarattığı kaosun yanı sıra) yaşadığımız esas olay budur.

b.